

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

Budapest a századfordulón – A modern nagyváros narratívái

Kovács Szilvia

Témavezető: Dr. Berta Erzsébet PhD.

Társtémavezető: Dr. Varga Pál DsC.

DEBRECENI EGYETEM

Irodalomtudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2010.

I. Az értekezés célkitűzései, a téma körülhatárolása

Jelen értekezés a századforduló Budapestjét választja témájául. Az Osztrák-Magyar Monarchia korabeli székesfőváros kulturális miliójét teszi vizsgálat tárgyává, hogy feltárja benne a modern nagyváros jelenségeit. A kutatás irányait az irodalom- és kultúratudományi városdiskurzus jelöli ki, mely egyaránt kiterjed a város szépirodalmi reprezentációjára, szociokulturális jelenségeire, valamint médiumtermészetéből adódó sajátosságaira. A vizsgált forrásanyag ennek megfelelően a városszövegek sokféleségének megmutatására törekszik: szépirodalmi prózai szövegek, így egy regény és egy tárcagyűjteményből született várostörténet, térképek, útikönyvek, képeslapok alkotják azt a szövegtörzset, melyben Budapest nagyváros-identitásának létesülését a dolgozat nyomon követi. A *nyomon követés* kifejezés médiumarcheológiai szempontból beszédes mozzanata a dolgozat városdiskurzusba kapcsolódó nyelvének. A városi tér értelmezése ugyanis szükségszerűen reflektál a város textúrájára, illetve az azt létesítő jelek materiális jelenlétére. A szimbolikus jelentések értelmezése rá van utalva a médiumok anyagszerűségére. Az értelemkereső olvasás csak akkor képes szimbolikus reprezentációnak tekinteni a városszövegeket, ha a távollévő nyomaira támaszkodik; e nyomok révén válik láthatóvá a város az olvasás szemioziséban. A város e perspektívából nézve nyelvi-képi térkonstrukciók effektusa.

Az értekezés nem vállalkozik arra, hogy a századforduló Budapestet tematizáló regényeiről, novelláiról áttekintést adjon, mivel az elbeszélte várost nem történetek helyszínének tekinti, hanem az elbeszélés közegének, illetve produktumának. E minőségében pedig inkább arra irányul a figyelem, hogyan működik és születik a város médiumjelenségként. E vizsgálati szempont jegyében jelölhető ki a vizsgált korpusz, mely a mediális sokféleség prezentálására törekszik.

A modern nagyváros nem pusztán társadalmi-gazdasági jelenség, hanem jellegzetes szociokulturális milió, mely a kulturális emlékezet médiuma – sőt maga is különféle médiumok, mint a már említett városszövegek terében keletkezik. Az épített és az elbeszélte város textúrája – a médiumarcheológia horizontjából nézve – olyan anyagszerű jelenség, mely jelentéseket, szimbolikus értelemösszefüggéseket juttat szóhoz, miközben saját látható jeleit architektonikailag-retorikailag leírhatóvá, illetve olvasható teszi. A város térbelisége tehát nemcsak abban az értelemben poétikai kategória, hogy metaforikus-szimbolikus helyekből szerveződik olvasható szöveggé, hanem abban az értelemben is, ahogyan azt a médiaelméleti belátásokra, reflexiókra hagyatkozó olvasás is annak tekinti. A városjelenséget hordozó-létesítő materialitások (írott szövegek, képek, térképek felületei) a várost technikai-mediális

képződményként engedik át az olvasás imaginációjának, ugyanakkor az imaginárius város létesülése feltételezi a szövegek materialitásának reflektálását.

A nagyváros az utóbbi évtizedekben több tudományág érdeklődését is magára vonta, mivel kultúrtörténeti jelenségként alkalmat ad mind a városantropológia, mind a történettudomány, a városszociológia, az irodalom- és a médiatudomány számára is olyan kérdések megfogalmazására, melyek városrepresentációkban keresik a modern világváros születésének összefüggéseit. Az értekezés kérdései arra vonatkoznak, hogyan jön létre az épített, illetve elbeszélte tér anyagi-technikai megalkotottsága által az a szimbolikus jelentésösszefüggés, melyet modern nagyvárosnak, jelen esetben a századforduló modern nemzeti metropoliszának nevezünk.

Az értekezés a századforduló Budapestjének képét a modern nagyváros jelenségei mentén tárja fel, ennek okán megvizsgálja nagyváros és modernitás összefüggéseit. Így rámutat arra, hogy a város a benne zajló technicizálódás következtében kialakítja saját észlelési mechanizmusait, melyek elsősorban a vizuális ingerek befogadásához alkalmazkodnak. Azaz az észlelési feltételek megváltozása, mint például a sebesség felgyorsulása, a mesterséges éjszakai világítás elterjedése megváltoztatja az észlelési folyamatok minőségét; ugyanakkor az így szerzett tapasztalat alapján születő tér-, illetve városrepresentációk is hatással vannak a nagyváros befogadásra. A nagyváros térészlelési és térhasználati modellek sokaságát kínálja. A város a modernség metaforikus helye. A modern nagyváros ugyanis éppen azáltal létezik, hogy teret ad az őt létrehozó kulturális praxisnak, ugyanakkor lehetővé is teszi magát a modernizációt. Azaz a modernség produkál egy jellegzetes teret, ahol saját jelenségei megmutatkozhatnak. A modernség és a nagyváros egymás által definiálható kulturális jelenség.

A dolgozat áttekinti az irodalomtudományos városkutatást meghatározó elméleteket, majd egy szépirodalmi műben, Krúdy Gyula *Budapest vőlegénye* című írásában elbeszélte élettörténet és várostörténet poétikai összefüggéseit vizsgálja. Krúdy regényei közül azért épp ezen írás került be a dolgozat látóterébe, mert benne olyan jellegzetes nagyváros-jelenség, mint például a sebesség, nemcsak várostapasztalatot szervező erővel bír, hanem poétikai funkciót is nyer: emlékezés és felejtés dinamikájának fontos szerepet szán a nagyvárosváros-identitás elbeszélésében. A narratológiai szempontrendszerből kiinduló műértelmezést kiegészíti az olvasás médiumarcheológiai aspektusa: a szépirodalmi szöveg ugyanis a várost az írás anyagi aspektusaira reflektálva és textuális eredetű szimbolikus reprezentációként alkotja meg, miközben az elbeszélő a városkép feljegyződésének anyagi mozzanatát, technikai apparátusát is kommentálja.

A képeslapok közül azok jelennek meg, melyek úgynevezett látóképes levelezőlapok. Azért rájuk esett a választás, mert rajtuk a Monarchia korabeli Budapest olyan arca látható, mely az egyesített modern nemzeti főváros jellegzetes és máig emlékezetes képe. A látóképes levelezőlapok a modernség jellegzetes utcarészleteinek, térhasználati szokásainak is emléket állítanak. Olyan helyekről van szó, melyekre épp e képekben emlékezünk, és a kulturális emlékezetben e litografált képekben és fényképekben létezik a városi tér.

A dolgozat várostérképekkel és útikönyvekkel is foglalkozik. A térképek városelbeszéléseként azért beszédesek, mert térrepresentációjukban a modern nagyvárosnak az a szerkezeti átalakulása figyelhető meg, mely a modern infrastruktúrában valósítja meg a városnak a Monarchia ikerfővárosától elvárható szerepeit: a higiénikus, a turistatekintet számára is megmutatható úti célját, az egységesített székesfővárosát. Ez utóbbi szereppel összefüggésben láthatóak a térképeken a Fővárosi Közmunkák Tanácsa által tervezett, megvalósított városrendezési elképzelések is, melyek ugyancsak tekinthetőek egy-egy főváros-narratívának. Az útikönyvek a XIX. század második felében a polgári társadalom körében egyre nagyobb teret hódító utazási szokásnak, a turizmusnak a termékei, kísérőjelenségei. A turizmus a modern tömegkultúra jellegzetes praxisa, a gyors urbanizáció és a polgárosodás révén lehetővé váló kultúraalkotó viselkedés. A városi turizmusban egymást motiválja a tér látványossággá formálása és az utazó új típusának, a turistának a megjelenése. Az identitáslétesítés mind a város, mind a turista esetében a térbeliség új tapasztalatában történik. Az útikönyvek létrehozzák azt a kulturális tudást, mely rutinokból épül fel, és rutinszerűvé teszi magát a térhasználatot is, ezáltal e könyvek sematizálják a teret. Nagyváros-narratívákat alkotnak, és jellegzetes szüzséelemekből felépítve beszélnek el a várost: így például a megközelíthetőség, a helyi közlekedési lehetőségek, utazási tarifák, szokások, szálláslehetőségek, nevezetességek áttekintésével maguk a könyvek hozzák létre a nagyváros-tapasztalatot, illetve kialakulásának feltételeit. A város-identitás létesítésében kitüntetett szerep jut a történeti narratívának és a városnéző séta megtervezésének. E leírások és praktikák bevonják az útikönyv ismertetőjét, illetve a várost a modernség diskurzusába, és éppen ez indokolja, hogy az útikönyvek bekerültek az értekezés korpuszába.

II. Alkalmazott módszerek

Az értekezés azt a célt tűzte ki maga elé, hogy megvizsgálja, hogyan épül fel egy kulturális értelemben vett nagyvárosi tér, hogyan szerveződik szövegeként egy olyan kultúra, amely topográfiailag is behatárolható térbeliséggel rendelkezik, illetve amely az irodalom- és kultúratudományos kutatás számára kulturális reprezentációk formájában, mediális sokféleségében hozzáférhető. A modern nagyváros térbeliségének értelmezőhorizontjában jelen vannak azok a térelméletek, melyek a helyek sokféleségének tapasztalatából alkotnak rendszert, így Michel Foucault heterotópiákról és Michel de Certeau helyekről és terektől született elméletei. A képi médiumok indokolják Hans Belting kép-antropológiájai elméletének használatát. A dolgozat rámutat arra is, hogy a városmédiumok materiális-technikai aspektusai, melyek például a képes levelezőlapok technikai sokszorosításának vagy a térképek kartográfiai képalkotásának függvényei, ugyancsak részt vesznek a város térbeliségének értelmezésében, modernségjelenségeinek előállításában. Médiumarcheológiai kontextusban az értekezés kérdésfelvetései a Hans Ulrich Gumbrecht és Sybille Krämer írásai által képviselt elméleti irányt követik.

A magyar nyelvű irodalom- és kultúratudományos városkutatás az 1990-es évek végén, a 2000-es évek elején kapott lendületet. E kutatások eredményeibe nyújt betekintést a *Terek és szövegek, Újabb perspektívák a városkutatásban* című tanulmánykötet. A tanulmányok felmutatják a jelenlegi magyar városkutatás kérdésfelvetéseit, munkamódszereit. A kutatások egymáshoz rendelik az urbanitást alkotó tér és a szöveg fogalmát, így teremtve meg a városértelmezés kontextusát. A kötet írásainak urbanisztikai koncepciója a várost szövegekből épülő diszkurzív térként értelmezi, a városszöveget pedig olyan textúraként, mely képes megalkotni, illetve láthatóvá tenni a város topográfiájának kulturális jelentéseit. A tanulmányokban kijelölődnek a magyar városkutatás fókuszai: a város mint terek, épületek architektúrájában formálódó szövet; a város mint kulturális praxis és az elbeszélte város mint urbánus miliő. A magyar városdiskurzus területei között említhető egyrészt az épített városi térben íródó narratívák értelmezése, másrészt a város nyilvános terét szervező kulturális gyakorlatoknak, formalizált viselkedési szabályoknak a vizsgálata, harmadrészt pedig szó van a városról mint fényképek, filmek, lírai és prózai szövegek médiumaiban születő elbeszélte helyről. A tanulmányok a városkutatás távlatait a diszkurzív sokféleségben nyitják meg, vagyis az interdiszciplinaritás horizontjában helyezik el a városról való beszédet. Az értekezés kérdésfelvetéseit a kötet írásai is formálták.

A magyar városdiskurzusról beszélve említendőek Hanák Péter és Gyáni Gábor Budapest-kutatásai. Hanák Péter *A Kert és a Műhely* című könyvében az Osztrák-Magyar Monarchia kulturális terében értelmezi a nagyváros-jelenségeket. A két ikerfőváros, Bécs és Budapest kultúr- és művelődéstörténeti kapcsolatait vizsgálva beszél az urbanizáció, a polgárosodás, az intézményesített közművelődés és a spontán tömegkultúra nagyvárosi miliőt teremtő jelenségeiről, melyek a *Kert* és a *Műhely* metaforája köré szerveződve jutnak szóhoz. E két térértelmező metaforában a két főváros kulturális fejlődése, annak különbözőségei és hasonlóságai beszélődnek el. A *Kert* a bécsi művészértelmiség identitásválságára és a közéleti, valamint individuális válságjelenségek elől a művészet terébe visszavonuló önreprezentációjára fókuszál, a *Műhely* pedig az iparosodó, lendületesen urbanizálódó, ugyanakkor magát a szellemi közéletben is – egyidejűleg Bécs mellett és ellenében – reprezentáló Budapestet értelmezi. A fővárosok kulturális miliói a Monarchia jellegzetes kulturális topográfiáját rajzolják meg: a barokk birodalmi székhely és a modern urbanizálódást a nemzeti önreprezentációval összekapcsoló magyar székesfőváros tükrójátékában.

Gyáni Gábor, aki Hanák Péter követve kezdte tanulmányozni Budapest történetét, a mikrotörténetírás, az új narratív történetírás perspektívájából tekint a századfordulós fővárosra. *Az utca és a szalon, A társadalmi térhasználat Budapesten (1870-1940)* című tanulmánykötetében többek között a XIX. századi nagyváros térhasználat szerint differencializálódott mikrotereit vizsgálja, mint amilyenek például a körút, a sugárút, illetve általában az utca nyilvánossága, az áruház, a polgári szalon és a kávéház. Olvasatában a térbeli nyilvánosság e helyei szimbolikus térformák, melyeknek a nagyváros-identitást kialakító szociokulturális praxis lokalizálásában, színre vitelében van szerepük. Gyáni Gábor kutatásainak egyik kiemelendő és a magyar irodalom-, valamint kultúratudományos városdiskurzus számára is beszédes eredménye, hogy a modern nagyvárost az épített tér materialitásán túl diszkurzív térként értelmezi, valamint rámutat a nagyváros komplexitásának és heterogenitásának szimbolikus cselekvések jegyében történő differencializálódására. Budapestet a nyilvánosság és a félnyilvánosság tereire fókuszálva beszéli el, vagyis a tér konceptusában alkotja meg a várostörténet narratíváit, mit például a polgárosodó és modernizálódó metropoliszét. A nagyváros-tapasztalat aspektusait, mint az idegenséget vagy a látványosságot narratív téralakzatokban ragadja meg. E városértelmezésben válik láthatóvá a századforduló Budapestjének modern világváros-arca.

A modern nagyvárosnak mint esztétikumnak az értelmezése felveti reprezentatív és reprezentált város összefüggéseinek kérdését. A dolgozat itt is reflektál Gyáni Gábor

kutatásaira. Budapest nagyváros-imázsa tehát nem csupán a polgárosodó nyilvánosság kialakulásában és annak épített színtereiben érhető tetten, hanem a kulturálisan kódolt percepcióban és városrepresentációban is. Gyáni Gábor kutatásai éppen városnarratívákra fókuszáló koncepciójuk miatt vannak nagy hatással az irodalom- és kultúratudományos városkutatásra, illetve jelen értekezésre is.

III. Az eredmények összegzése

Az értekezés a nagyvárost úgy próbálja interpretálni, hogy láthatóvá váljanak szépirodalmi és nem szépirodalmi, írott és képi városszövegek képalkotásának sajátosságai és különbözőségei. A városszövegek sokfélesége megmutatkozik médiumtermészetük sokféleségében, amiben benne rejlik materialitásuk különbözősége is. Mindez a szövegek jeleinek szemantizálódásában is különbségeket eredményez. Így például szépirodalmi szöveg és útikönyv médiumában más-más városkép jön létre. A város észlelése eltérő mediális keretfeltételek között zajlik egy regényes életrajz és egy turisztikai útikalauz esetében. Az egyik esetben a város úgy van jelen, hogy a fikcionálás aktusai már felfedik azt a perspektívát, ahonnan a hely szemlélhető, ugyanis az elbeszélte helyet a lehetséges világ jelével látják el. Minden jelnek materiálisan láthatatlannak, illetve transzparensnek kell lennie ahhoz, hogy szemantikailag megjelenhessen. A szépirodalmi szöveg és az útikönyv írott szavainak, nyelvi jeleinek materialitása e tekintetben különbözik egymástól. Az első esetben a szövegen kívüli hely identifikálhatósága nem feltétele az olvashatóságnak. A városképek különbözősége materialitás és szemantizálódás összefüggéseinek eltérésben rejlik.

A városkép nem csak a médiumok üzenete, hanem mindkét esetben magán viseli más médiumok nyomait is: a szépirodalom médiumában létesülő városkép más szövegeket, illetve az imagináriusét, az útikalauzéban születő pedig a városhasználó tekintetének nyomait. A város azon túl, hogy szövegmédiumok üzenete, e mediális transzferben maga is médiummá válik: közvetíti azt a tapasztalatot, mely csak benne jöhet létre, és amely által ő maga egyáltalán észlelhető.

A szépirodalmi szöveg ellenáll az olyan olvasásnak, mely az elbeszélte helyeket az útikönyvek helyihez hasonlóan vissza akarja keresni az épített városi térben. Míg az útikönyv városképe az írás materialitásán túl az épített architektúrában kap formát, a szépirodalmi szövegeké az imagináriusban. A jelentéssé válás, az interpretálhatóság e médiumok közötti mozgás függvénye is. A turisztikai diskurzus szövegeinek referencializáló olvasatát képi médiumok támogatják, melyek a szövegbe integráltnak jelennek meg. Az útikönyv már

felhasználhatta a fényképet és a térképet – bár az előbbivel nem mindegyik itt megvizsgált könyv él. Az útikalauzként, útvonaltervként szolgáló városleírás az írott szó, a fénykép és a térkép materialitásának összekapcsolásával hozza létre a várost. Az olvasás mediális aktus, mely egyrészt médiumkapcsolatokat alkot, másrészt írott szó és kép jeltermészetének indexikalitását és ikonicitását helyezi a szemiózis középpontjába. A szépirodalmi szöveg monomédiума a nyelvi jelek szimbolikus olvasatának kedvez.

Az elemzett Krúdy-regény Budapestet Podmaniczky Frigyes *Egy régi gavallér emlékei* című emlékiratain, valamint saját *regényes életrajz* fikciójának időszembesítő optikáján át és az anekdoták ismétlésen alapuló szövegelemlekezetén keresztül látja. A fikció szerint a báró által az íráshoz használt lúdtoll sercegésében megőrződő XIX. század, illetve a megöregedett Podmaniczky sétáját kísérő-akadályozó villamos sebességében felidézhető XX. század együtt látása a nagyváros-identitást folytonos alakulásban prezentálja. A regényszöveg maga is olyan tároló lesz, mely a városban szövegek nyomait őrzi, és retorikája révén folyton alakul. Az ismétléseknek és parafrázisoknak köszönhetően a városkép nem térhasználati praktikummal ruházódik fel, hanem nyelvi-retorikai megalkotottságát ismerteti fel. A szöveg(ek) nyelviségének alapul szolgáló anyagi mozzanatok reflektálása Budapestet a prózapoétika kódrendszerében megalkotott helyként állítja elő. Ezzel szemben a bemutatott Gelléri Mór-, Hevesi Lajos- és Karl Baedeker-féle Budapest-kalauzok éppen a praktikus használatra törekednek, melynek feltétele, hogy a város írott jelszerűsége az épített tér konkrét tárgyiasságára mutasson rá. E szemiózis médiumváltással, illetve a városkép médiumok közti mozgásával jár együtt. Az írott nyelvi jelek transzparenciája a fényképek és térképek materialitásának reflexiója révén lehetséges. Az utóbbi médiumok anyagisága pedig a városhasználó olvasó tekintetében lesz áttetsző, mikor az a képen látható helyben meglátja a már bejárt vagy éppen olvasott helyet, illetve egyiket a másik indexikális jeleként ismeri fel. A médiumarcheológia belátása szerint a tekintetnek át kell törnie a jel jelenlévő materialitását, hogy eljuthasson a távollévő jelentésréteghez. Az útikönyvek esetében a tekintet úgy hatol át az írott szó anyagiságán, hogy maga a szöveg is mentális, illetve adott esetben fotografikus képpé válik. A csatolt térképek térreprezentációja pedig a kartográfiai jelek mellett alkalmaz ikonikus jeleket is, melyek irányítják a tekintetet, így az a leírt vagy a fényképen reprezentált architektúrára támaszkodva, a szelekció révén igazodik el a jelek között. Az útikalauzokban olvasható leírás, fotó, térkép és az épített város terei egymásba leképezhetőek. Jelölő és jelentés egy mediális összefüggésrendszerben egymásba behelyettesíthető. Az egyik médiumban közvetített városkép észlelése a másik médiumra való

reflektálást is feltételezi, vagyis azt, hogy a közvetített üzenet megőrzi a közvetítő felület materialitásának nyomait, melyek az olvashatóság feltételei.

E turisztikai könyvek városképei az indexikális és ikonikus jeleken túl szimbolikus jelekké is válnak. A várostörténeti ismertető és a kanonizált városképet kínáló fényképek, térképbejegyzések mellett, hogy az adott térben és időben aktualizálható praktikus térhasználatot lehetővé teszik, aktualitásukat veszítve archívumokként működnek, és a kollektív kulturális emlékezet létesítői is; ebben a funkciójukban megalkotják a modern nemzeti fővárost. A szépirodalmi szövegek városai is emlékezetmédiумok, de a fikcionális határátlépései révén képesek színre vitt tartalmaiktól, médiumüzeneteiktől távolságot tartani. Mindemellett az irodalmi városelbeszélések úgy részei az emlékezéskultúrának, hogy alternatív múltkonstrukciókat, lehetséges helyeket hoznak létre. Egy városkép mediális reprezentációjának függvényében rendelkezik a valószerű, illetve a bejárható hely identitásával. A városkép médiumának materiális aspektusa diskurzusrendet is kialakít, melyben a városkép interpretálható: a szépirodalmi vagy a turisztikai.

Szépirodalmi és turisztikai szövegek városképalkotásának eltérései nem csak a városkép, hanem a nagyvárosi kultúra és térhasználat, illetve az olvashatóság médiumfüggőségéről is beszélnek. A szépirodalmi szöveg jelen esetben a várost az írás anyagi aspektusaira reflektálva és textuális eredetű szimbolikus reprezentációként alkotja meg, miközben az elbeszélő a városkép feljegyződésének anyagi mozzanatát, technikai apparátusát a fikcióalkotás keretein belül kommentálja is. Az útikönyvek a város nyelvi jeleinek materiális aspektusára úgy emlékeztetnek, hogy médiumkapcsolatokat hoznak létre, és különböző médiumolvasási technikák összekapcsolásával már az észlelésben kialakítanak egy szemiotikai folyamatot, melyben megvalósul a jelentéstulajdonítás is. A létrejövő városképek egymás indexikális-ikonikus jelei, ugyanakkor szimbolikus jelentést is nyernek.

IV. A szerzőnek az értekezés témájához kapcsolódó publikációi

Tanulmányok:

- *Város és muzealizáció, A régi Bécs kulturális emlékezete*, Debreceni Disputa, 2010/1, 52-56.
- *A város mint az emlékezet médiuma, Krúdy Gyula: Budapest vőlegénye*, Alföld, 2009/11, 88-101.
- *Budapest emlékezete (Város- és élettörténet mint egymást író szövegek dialógusa Krúdy Gyula Budapest vőlegénye című regényében) = Studia Litteraria*, Debrecen, 2008, 120-128.
- *A városszöveg mint kulturális reprezentációk dialógusa (Budapest a XIX-XX. század fordulóján)*, Alföld, 2007/08, 86-94.
- *Die moderne Großstadt als Text = Zentraleuropa, Ein hybrider Kommunikationsraum*, hrsg. von MITTERBAUER Helga, BALOGH F. András, Wien, Praesens, 2006, 203-213.
- *Elbeszélt helyek Rilke Malte Laurids Brigge feljegyzései című művében = Tavaszi szél (Doktoranduszok Országos Szövetsége, Konferenciakötet)*, Debrecen, 2005, 232-235.
- *Az önértelmezés problémái Rilke Malte Laurids Brigge feljegyzései című művében*, Szkhonion, 2004/1, 36-45.

Recenziók:

- *A nagyvárostörténet fényei és árnyai (Császtvay Tünde: Éjjeli lepkevadászat)*, Debreceni Disputa, 2009/06, 40-43.
- *A turizmus téralkotó módoszatai*, Debreceni Disputa, 2008/5, 46-49.
- *Miről mesél a képeslap? Nagyvárad a 19-20. század fordulóján*, Debreceni Disputa, 2007/09, 56-60.
- *Örökségalkotás és kulturális emlékezet*, Debreceni Disputa, 2005/10, 54-57.
- *A város mint szöveg*, Debreceni Disputa, 2005/06, 40-43.

Egyéb témájú tanulmányok, recenziók:

- *Traumatapasztalat és elbeszélhetőség, W. G. Sebald Austerlitz és Kivándoroltak című regényeiről* (recenzió), Debreceni Disputa, 2009/05, 58-61.
- *„Az emlékezet kommunikációban él és marad fenn” (Irodalomtörténeti konferencia Debrecenben)*, Debreceni Disputa, 2005/02, 52-53.
- *Gustav von Aschenbach mint művészmodell Thomas Mann A halál Velencében című novellájában*, Szkhonion, 2003/2, 13-20.